

# İslam'ın Din Adamlarına Bakışı \*

Aydın Mülayimov \*\*

## Özet

Dinlerin zamanla hem tahrif edilmelerinde hem de korunmasında din adamlarının rolü büyüktür. Bu sebeple İslam'ın din adamı konusundaki algısını irdelememiz önemlidir.

Makalemiz, bütün dinlerin mensuplarının, özellikle ehl-i Kitab'ın, kendi din bilgilerini mevcut konumlarından çıkararak, onlara, Allah'a ait yetkileri, özellikleri vermelerinden, yeryüzünde Allah'ın ve dininin temsilcileri gibi bakılmalarından bahsetmektedir. Kur'an-ı Kerim, insanların din adamları ile ilgili böyle bir bakış tarzını eleştirmekle birlikte ehl-i Kitab örneği üzerinden onların din adamları konusunda nasıl bir yanlışlığı içerisinde olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'in verileri, peygamberimizin hadisleri ve bu konuda çalışma yapmış şahısların görüşlerine yer verilmiş, Kur'an'da örnekleri verilen bu din adamlarının bir başka örneğini İslam'ın onaylayıp onaylamadığını delillendirmeye çalıştık.

**Anahtar Kelimeler:** İslam, Din, Din adamı, ehl-i Kitab, Kur'an.

## Scholars of the Islamic Perspective

### Abstract

The role of the Scholars in the protecting and falsifying of religion is major. Therefore, it is important that we examine the religion of Islam's perceptions about muslim scholars. Accordingly, the issue is discussed in our article overview of the scholars of Islam.

Our article refers, all of the members of all religions, especially who is given the Book, by removing their own scholars from their own positions, giving them

\* Bu makale, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslami Bilimleri Anabilim Dalı. Tefsir Bilim Dalında yapılan "Kur'an'da Din Adamları" İsimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

\*\* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

power which belongs to God and regarding them as representatives of God and His Religion. Quran, criticizes this kind of viewpoint towards Scholars and offers us the example of Scholars of People who is given the Book. We have tried to prove that all the other kind of Scholar whether the samples in Islam as a base of Quran end It's Prophet's Hadis.

**Key words:** religion, scholar, ahl-al kitab, people of the Book, people of the Scripture, Qur'an, Quran.

## GİRİŞ

Dinlerin tarihi seyri ve kaderi, din adamlarının konum ve fonksiyonlarıyla oldukça yakın bir ilişki içerisinde. Çünkü onlar dini geleneğin oluşmasının öncüleridirler. Başka bir anlatımla teoloji, metafizik, ahlak ve diğer alanlarda dini tefekkürün inşa edicileridirler. Aynı zamanda eğitim ve öğretim yoluyla, dini entellektüel birikimin sonraki kuşaklara taşıyıcılarıdır. Kutsal metinlerin bulunduğu her yerde bu durum söz konusudur.<sup>1</sup>

Kur'an-ı Kerim son ilahi kitap olarak dünyanın içine düştüğü tüm bunalımlara cevap verecek yapıda ve kapasitededir.<sup>2</sup> O'nun bu özelliği kıyamete kadar devam edecektir. Dolayısıyla insanlığın yaşadığı olumsuzlukların en büyük sebebinin, onların Kur'an'a karşı tavırları ve yanlış algıları olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple Kur'an'ın şöyle bir uyarısı ile karşılaşmaktayız:

**"Kim Rahman'ın Zikrini (Kur'an'ı) bulanık görürse başına bir şeytan sararız. O, onun arkadaşı olur. Onlar bunları yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını hesap ederler."**<sup>3</sup>

Çalışmamız, Kur'an ve sünnet ışığında herhangi bir mezhep, grup, cemaat önyargısına kapılmadan din adamlarının dine olumlu veya olumsuz katkılarından bahsetmeyi amaçlamaktadır. Çünkü yıllardır din adamlarının

1 Karşlı, İbrahim Hasan, Kutsal Kitaplara göre Din Adamları, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2010, s. 17.

2 Polat, Fethi Ahmet, Kur'an'a Göre Ruhbanlık ve Rabbânîlik, Yüks., Lis.,Tezi., Konya, 1995., s. 7.

3 Zuhurf, 43/36-37.

anladığı ve ortaya koyduğu uygulamalar, yaşayan dinin bizzat kendisini oluşturmaktadır. Din ancak din adamlarının penceresinden bakılarak izlenebilmektedir.<sup>4</sup>

Makalemizde, “*din adamı*” ve “*din adamı kurumu*”nu Kur’ân-î Kerîm ekseninde açıklamaya çalıştık. Aynı zamanda Kur’ân’dan önceki Tevrat ve İncil gibi ilahi kitapların konuya bakışını da özetlemeye gayret ettik. Konumuzun iyi anlaşılması için din adamlığı kurumunu iki bölümde ele almayı uygun bulduk. İlk önce, “*din*” ve “*din adamı*” kavramının tanımlarını sunmaya, sonra ise “*din adamı*” kavramının doğuşu, tarihi süreç içerisindeki algılanışlarından bahsettik. Daha sonra ise Kur’ân’da geçen din adamlarının kimler olduğu ve Müslümanlarla din adamları arasındaki farklılıkların neler olduğu anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise, “*İslam’da Din Adamı*” başlığı altında; Kur’ân’ın din adamı sınıfı önerip önermediği, Allah’ın dininde din adamı sınıfının olup olmadığı, dini görevleri yürüten Müslümanlarla din adamları arasındaki farklılıkların neler olduğu ele alındı. Son kısmında dinlerin tahrifinde din adamlarının rolüne de kısaca temas edilmeye çalışıldı.

## 1.DİN ve DİN ADAMLARI

### A) Din

“*Din adamı*” kavramını anlama açısından öncelikle din kelimesinin ne anlama geldiğinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Arapça, “- *دَان* *dâne*” den gelen *دين* “- *din*” kelimesi “*ceza*”, “*mükafat*”, “*âdet*”, “*şeriat*”, “*hesap*”,<sup>5</sup> “*itaat*”<sup>6</sup> gibi birçok anlamlara gelir. Mastarı “*دَيْن* - *deyn*”,<sup>7</sup> şeklinde kullanıldığı zaman “*borç almak ve ya vermek*” anlamlarına gelmektedir.<sup>8</sup> Dolayısıyla bu

4 Öztürk, Alparslan Emin, Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm’de Din Adamları, Yüks., Lis., Tezi, Van, 2010, s.7.

5 İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem (v. 711/1311), Lisânü'l-Arab, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1990, 'Din' md., s. 169.

6 el-İsfâhânî, Ebu'l-Kasım el-Huseyin b. Muhammed Râgıb, el-Müfredat fi Çaribi'l-Kur'ân, thk., Muhammed Seyyid Keyhani, Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuh Yay., Mısır, 1961/1381, 'Din', md., s. 569.

7 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, s. 169; Ayrıca bkz., Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yay., 2002, s. 2.

8 el-İsfâhânî, el-Müfredat, "Din" md., s. 565-569.

kelime hem Allah'ı ilgilendiren (“دين - *din*”) hem de insanları ilgilendiren (“دين - *dēyn*”) boyutuyla ele alınabilir. Çoğulu “*edyan*” şeklinde gelir.<sup>9</sup>

Kur'ân-ı Kerîm herkesin dinin bir ferdi olduğunu vurgulamaktadır. Peygamberlerin, onlara uyanların ve uymayanların, peygamberleri olan ve olmayan bütün toplum veya fertlerin, herkesin bir dini vardır. Dinin varlığı insanın varlığından daha kadimdir.<sup>10</sup> Elde edilen tarihi verilere<sup>11</sup> ve Kur'ân'a göre dinin ulaştırılmadığı bir toplum var olmamıştır.<sup>12</sup>

## B) Din Adamı Kavramı

Din adamı kavramının ilk defa Tevrat'ta geçtiğini söyleyebiliriz. İbrahim (a.s.) döneminde Melkisedek adında bir şahıstan “Yüce Tanrının Kâhini” diye bahsedilir.<sup>13</sup>

Din adamı tâbirinin, halk dilinde ve İslami uygulamalara uzak kesimlerde daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Türkçe'de Osmanlı'dan sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.<sup>14</sup> Türkiye'de din adamı veya din görevlisi tabiriyle, din hizmetlerinde bulunan imam, müftü, molla, rahip, keşiş, papaz, haham vs. kastedilir. Bunların, resmi veya gayri resmi bir şekilde cami ve mescitlerde, halkın dinî ve ahlâkî konularda bilgilendirilmesi ve cemaatle gerçekleştirilen ibadetlerin yapılmasında rehberlik eden görevliler olduğu söylenir.<sup>15</sup>

Din adamları ile ilgili farklı dinî kültürlerin verdiği tanımlamaların en önemlilerinden birkaçı şöyledir:

Eski dinlerde, Mısır ve Çin geleneklerinde din adamları şöyle tanım-

9 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, 'Din' md., 3/169; Ayrıca bkz. Tümer; Küçük, Dinler Tarihi, s. 2.

10 Rum, 30/30.

11 Tümer; Küçük, Dinler Tarihi, s. 1.

12 Nahl, 16/36.

13 Eski Ahit, Yaratılış, 14/18-20. “Yüce Tanrının kâhini olan Melkisedek ekmek ve şarab getirdi. Avram'ı (İbrâhim'i) kutsayarak şöyle dedi: “Yeri göğü yaratan yüce Tanrı Avram'ı kutsasın”.

14 Karşlı, İbrahim Hilmi, Kutsal Kitaplara Göre Din Adamları, Türkiye Diyânet Vakfı Yay., Ankara 2010, s. 27.

15 Karşlı, Din Adamları, s. 26.

lanır: “Tanrı veya tanrıların hizmetine giren, insanlarla, onlar arasında aracılar olarak hareket eden kimselerdir.”<sup>16</sup>

Eski Ahit'te din adamlarından şöyle bahsedilir: “Rabb Mûsa'ya şöyle dedi: Harun'a mukaddes giysileri giydireceksin; bana kahinlik etmesi için onu mesh edip takdis edeceksin ve oğullarını da aynı şekilde mesh edeceksin; ve bu onlara nesillerince ebedi kahinlik için olacaktır.”<sup>17</sup>

Yeni Ahit'te Pavlus şöyle demektedir: “İnsanlar arasından seçilmiş olan her başkahin, günahlara karşılık adaklar ve kurbanlar sunmak üzere Allah'la ilgili konularda insanları temsil etmek için atanır”.<sup>18</sup> Buna göre Pavlus'un din adamları tanımlaması şudur: “Din adamları Allah'la ilgili konularda insanlara aracı rolünü üstlenirler.”

İslam'da dinle ilişkisi olmayan bir sahanın veya mesleğin varlığından bahsedilmediği için, İslam âlimleri arasında ‘din adamı’ ile ilgili özel bir tanımlama müşahede etmedik. Günümüzde bu kavramın yaygınlaşmasına paralel olarak ‘din adamı’ için bazı tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin, bu konuyla ilgili birkaç tanımlama şöyledir:

“Din adamı, resmi olsun veya olmasın dini ayin ve ibadetleri yöneten, mesleği dinle ilgili olup, bu konuda uzmanlaşmış bilgin manalarına gelmektedir.”<sup>19</sup>

“Ruhbanlık dünyevi yaşam ile dini yaşam arasında aracılık işlevini yerine getiren kurumdur.”<sup>20</sup>

Yapılan farklı tarifleri dikkate alarak “din adamı”nı: “Mensup olduğu dinin kurallarını öğrenen, anlatan, onunla amel eden, törenleri, ibadetleri yönetmeyi vazife edinmiş, ibadethanelere bağlı, kendilerini özel konuma getiren veya getirilmiş kişilere din adamı denilir.” şeklinde tarif edebiliriz.

Günümüzde en çok sorulan sorulardan biri de İslam'da din adamının olup olmaması ile ilgilidir. Bu soruya cevap bulmak için Kur'an'ın din adamlarına bakışını ele almamız uygun olacaktır.

16 Karşlı, Din Adamları, s. 34.

17 Eski Ahit, ‘Çıkış’, 40/14,16.

18 Yeni Ahit, Pavlus'un İbrânilere Mektubu, 5/1, 8/3.

19 Karşlı, Din Adamları, s. 26.

20 Polat, Fethi Ahmet, Kur'an'a Göre Ruhbanlık ve Rabbânîlik, Yüks., Lis., Tez., Konya, 1995., s. 6.

### C) Kur'ân'da Geçen Din Adamları Sınıfı İle İlgili Kavramlar

Kur'ân-ı Kerîm bize dört farklı din adamı kavramından bahsetmektedir. Bunların ikisi Yahudi din adamları ile ilgili, diğer ikisi ise Hıristiyan din adamları ile ilgilidir.

#### 1. Rabbânîler

"*Rabbâniyyun*", kelime olarak aslı Süryanice olan bir lafızdır.<sup>21</sup> "*Ken-disini ilimle terbiye edip yetiştiren, geliştiren kişi anlamında*"<sup>22</sup>, "*Rabbe ibadet eden*", "*Rabbin öğrettiği ilme sahip olan âlimler*" demektir.<sup>23</sup> Aslı "*Rabb*" olan ve Kur'ân'da Allah lafzından sonra en çok geçen bu kelimenin çoğulu '*erbab*'dir.<sup>24</sup> '*Elif*' ve '*nun*' un ilavesiyle oluşturulan '*Rabbâni*' kelimesi ise, Rabb bilgisine sahip olma ve Rabbe itaat etme özellikleriyle nitelenen kişi ifade eder.<sup>25</sup> Bu kelime, dinî emirlere son derece bağlı, itaatte mükem-meli yakalama çabası içerisinde olan kimse anlamına gelmektedir.<sup>26</sup> Allah Teâlâ, Rabbani'lerle ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de şu öğütte bulunur:

**"Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve nebilik verdiği bir kimsenin, insanlara "Allah'ı bırakıp bana kul olun!" demesi mümkün değildir. Aksine onun diyeceği şudur: "Kitabı öğrettiğinize ve okuduğunuza göre sadece Rabbâniler (Rabbe kulluk edenler) olun".**"<sup>27</sup>

Muhammed ibn Ali ibn Hanefi, Abdullah b. Abbas öldüğü zaman: '*Bu gün bu ümmetin Rabbânisi öldü*' diye ibn Abbas'a olan övgüsünü dile getirmiştir.<sup>28</sup> Ali (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: '*İnsanlar üç türlü olmalı; âlimler, rabbâniler ve kurtuluş yolundaki öğrenciler.*'<sup>29</sup>

"Rabbi" ibaresinin zamanla Yahudi din liderlerin hemen hepsinin is-

21 el-İsfahânî, el-Müfredat, 588.

22 el-İsfahânî, el-Müfredat, s. 588.

23 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 1/404.

24 el-İsfahânî, el-Müfredat, s. 589.

25 el-İsfahânî, el-Müfredat, s. 376.

26 ez-Zemahşerî, Ebü'l Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (v. 538/1144), el-Keşşâf an-Hakâikit-tenzil ve uyunü'l-ek'avıl fi vücûhi't-te'vil, thk., Şeyh Adil Ahmet abdu'l- Mevcud, Şeyh Ali Muhammed Muavviz, Ubeykan Yay., 1997, 1/574; Ayrıca bkz., Karslı, Din Adamları, s. 98.

27 Ali İmrân, 3/79.

28 el-Kurtûbî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Cami'li Ahkâmî'l-Kur'ân, Daru'l-Küttübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, 4/79; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 1/404.

29 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 1/404.

minin başına lakap olarak eklenen bir terim olduğu görülmektedir. Şunu da belirtelim ki, yukarıda sunduğumuz âyetteki *'Rabbani'* kelimesi Yahudi din adamlarıyla ilgili değil, âyetlerden de anlaşılacağı gibi; *'Rablerine kulluk eden'* ve *'O'nun öğretilerini öğrenen'* insanlar olun şeklindedir.

Kur'ân-ı Kerim, Yahudilerin zamanla bu ayrıcalıklı din adamı vasfını bir makama dönüştürerek insanları kandırdıklarından ve Allah'la kendi aralarındaki araçlar yerine koyarak dinlerini tahrif ettiklerinden birçok yerde bahseder.<sup>30</sup> Fahrüddin Râzî şöyle der: Beni İsrail'in bu rab edinme işi nasıl oldu diye Ebu'l Aliye'ye sordum. Şöyle cevap verdi: "Allah Teâlâ'nın kitabında ahbâr ve ruhbanın sözlerine aykırı nice hükümler buluyorlar ama yine de onların sözlerini kabul ediyorlardı. Allah'ın kitabındakini kabul etmiyorlardı."<sup>31</sup>

Kendi din adamlarını "*erbab*", edinmeleri Hıristiyanlara da sirayet ettiği için, Allah Teâlâ ehl-i Kitâb'a dinlerinin aslına dönmeleri için ortak çağrıda bulunmuştur:

**"Yahudiler Allah'ı bırakıp Ahbârlarını; Hıristiyanlar da rahiplerini rabler edindiler..."<sup>32</sup>**

Bu âyeti duyan Adiy ibni Hatim Resulullah'ın yanında itiraza kalkışmış; "*Ben de bir Hıristiyanım fakat biz ahbâr ve ruhbanlarımızı Rab edinmiyoruz ve onlara ibadet etmiyorduk*" demişti. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "*Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını da haram kıldıklarında onların dediklerini kabul etmiyor musunuz?*" Adiy ibni Hatim "*Evet, kabul ediyoruz, çünkü onlar dini konularda yetkili kişilerdir*" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "*İşte bu onları Rab edinme değil de nedir?*" buyurdu.<sup>33</sup>

Hz. İsa (a.s.) Yahudi din adamlarını eleştirirken havarilerine şu tavsiye-

30 el-Bakara, 2/165, 174; Tevbe, 9/31; Maide, 5/44, 46.

31 er-Râzî, Fahrüddin, et-Tefsiru'l-Kebir li'l-İmam el-Fahrü'r-Râzî (Mefâtihi'l-Ğayb), Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut-Lübnan, 1999/1420, 6/31; Ayrıca geniş bilgi için bkz: Özkan, Ercümen Tasavvuf ve İslam, Yenişehir-Ankara, Baskı: 3, s. 246; Hamdi Yazır, Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Sadeleştirilmiş, Zehraveyn Yay., İstanbul, 4/318.

32 Tevbe 9/31.

33 İbn Kesir, Tefsiru'l Kur'âni'l Azim, thk. Seyid Muhammed Seyid, Tuzi Yay., Kahire, 2005, 4/208; Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, el-Camiu's-Sahih: Sünenü't-Tirmizi, Daru'l-Fikr. Tarih ve yer yok, "Kitabu'l-Kıraa 47", 5/259; er-Râzî, Mefâtihi'l-Ğayb, 4/144; et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir, (v. 310) Câmiu'l-Beyan fi Tevili'l-Kur'ân, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye Yay., Beyrut, 1992., 6/354; Râzî, Mefâtihi'l-Ğayb, 6/31.

de bulunmaktadır: “Onlar, insanlar tarafından Rabbi diye çağrılmaktan kıvanç duyarlar. Ama sizler Rabbi diye çağrılmayın. Çünkü Öğretmeniniz (Rabbiniz) tektir, hepiniz de kardeşsiniz.”<sup>34</sup>

Râzî, bu hastalığın Müslümanların bir kısmına nasıl bulaştığının örneğini vermekte ve kendi hocasının dilinden şu sözünü nakletmektedir: “*Fakihleri taklit eden bir topluluğu gördüm. Bazı konularla ilgili olarak pek çok âyet okudum. Mezhep görüşleri bu âyetlere tersti. Bu âyetleri kabul etmediler ve hiç iltifat göstermediler. Şaşkın vaziyette bana başkaldırdılar. “Ecdadımız şöyle dediği halde bu âyetlerin zahiriyle nasıl amel edilir?” dediler. Artık bu hastalığın pek çok dünyaya ehlinin damarlarına sirayet ettiğini görürsün.*”<sup>35</sup>

## 2. Ahbâr

Ahbâr kelimesi sözlükte “mürekkep” demektir.<sup>36</sup> Bu sebeple kitap, din mevzularında hokka, divit ve mürekkep kullanarak yazılar yazan kişilere de zamanla din âlimi veya ahbâr denmiştir.<sup>37</sup> Aslı, Hibr veya Habr olan bu kelimenin çoğulu ‘ahbâr’dır. Bu kelime Müslüman veya zimmi âlim için de kullanılır.<sup>38</sup>

Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe tefsir ve meallerinde Ahbâr terimine, farklı anlamlar verilmiştir: ‘Bilgili âlimler’,<sup>39</sup> ‘Âbidler’,<sup>40</sup> ‘Zâhitler’<sup>41</sup> vb. ‘Hibr’, çoğulu ‘Ahbâr’ olan bu kelimelerin hepsi Kur’ân’da Yahudi din adamlarını ifade etmektedir. Ahbâr, Rabbânî’lerden bir alt mertebede yer alırlar.<sup>42</sup> Rabbâniler, Yahudi din adamlarının müctehitleri, Ahbâr ise sıradan âlimleri konumdadırlar.<sup>43</sup>

Kur’ân-ı Kerim’de Maide suresinin 44. âyetine göre ahbârın görevleri,

34 Matta, 23/7-8.

35 Râzî, Mefâtiḥul-Ġayb, 6/31; Bkz. Abduh, Şeyh Muhammed; Rıza, Muhammed Reşid, Menar Tefsiri, Çvr: Temel, Ali Rıza; Erdoğan, Mehmet, Ekin Yay., İstanbul, 2012., 12/150.

36 İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 4/157; el-İsfâhânî, el-Müfredat, s. 362.

37 Mâide, 5/44.

38 Râzî, Mefâtiḥul-Ġayb, 6/30.

39 Bilmen, Ömer Nasûhî, (1885-1971), Türkçe Meal Âlisi, Akçağ Yay., Ankara, 1993; Elmalılı H., Kur’ân Dili, 3/249.

40 Bayraklı, Bayraktar, Kur’ân Meali, Bayraklı Yay., İstanbul, 2011.

41 Taberî, Câmiu’l-Beyan, 4/589

42 Abduh; Rıza, , Menar Tefsiri, 6/398; et-Taberî, Câmiu’l-Beyan, 4/590; Polat, Fethi, Ruhbanlık ve Rabbânîlik, s. 9.

43 Râzî, Mefâtiḥul-Ġayb, 12/4.



diğer Yahudi din adamlarıyla Tevrat'ı koruma ve gözetme sorumluluklarından ibaret olduğundan bahsedilmektedir:<sup>44</sup>“..Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi)..” Fakat ahbâr'ın, Kur'ân-ı Kerim'de genelde Yahudi şeriatını ve dinî ilimleri bildikleri halde onları gizleyen,<sup>45</sup> insanların mallarını haksız yere yiyip onları Allah yolundan uzaklaştıran, Tevrat'taki hükümlerini kendi küçük menfaatleri karşısında değiştiren şahıslar olduğu ifade edilmektedir.<sup>46</sup> Yahudilerin kendi kitaplarına yabancı kaldıklarını, fırsat bilen ahbâr, halkı kendi istedikleri gibi yönetmeyi, dini kendi törelerine ve törenlerine uymaktan ibaret bir dine dönüştürmeyi istemekte, böyle bir din algısını kabul etmemenin ve karşı gelişin ise küfür olduğunu söylemektedirler.<sup>47</sup>

### 3. Râhib

Kur'ân'da Hıristiyan din adamlarını ifade etmek üzere kullanılan kelimelerden birisi de 'rahîp'tir.<sup>48</sup> R-h-b kökünden türeyen kelime, 'korkmak' manasına gelmektedir<sup>49</sup>. Rahbe, 'korkup çekinmek, derin dini endişelerden dolayı ızdırap çekme' anlamındadır. Râhib de, 'Allah'tan korkan ve uzlet halinde ibadet eden kişi'yi ifade eder.<sup>50</sup>Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de fiil ve sıfat halleriyle birçok âyette zikredilmektedir.<sup>51</sup> Örneğin, Allah Teâlâ İsrailoğullarına hitaben şöyle buyurmuştur: “Ey İsrail oğulları! Sizlere verdiğim nimetleri hatırlayınız. Siz benim ahdimе vefa gösteriniz ki, ben de sizin ahdinize vefa göstereyim. Sadece benden korkun”<sup>52</sup>

Ruhbanlık kurumu oluşumundan günümüze kadar, dünyevi yaşamla dini yaşam arasında aracılık işlevini yerine getirmeyi amaçlamaktadır.<sup>53</sup> Katolik hiyerarşisine göre Râhib yetkisini piskopostan alır ve piskoposlar

44 Karşlı, age., s. 102.

45 Bakara, 2/159, 174.

46 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (DİA), TDV., Yay., Ankara, 2003, 'Ahbar', md., s. 486; Tevbe, 9/31-34.

47 Yeni Ahit, Matta, 23/15, 34.

48 Tevbe, 9/31, 34; Maide 5/82; Hadid, 57/27.

49 el-Âlûsi, Ebu'l-Fazl Şihabuddin Seyyid Mahmud el-Bağdadi, Rûhu'l-Meâni, thk. Seyyid İmran, Dâru'l-Hadis: Kahire, 2005/1426., 5/379; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 1/436

50 Âlûsi, Rûhu'l-Meâni, 5/379.

51 El-Bakara, 2/40; Araf 7/116-154; Enfal, 8/60; Nahl 16/51; Enbiya, 21/90; Kasas, 28/32

52 El-Bakara, 2/40.

53 Polat, Fethi, Ruhbanlık ve Rabbânilik, s. 6.

da papa tarafından seçilir.<sup>54</sup> Râhipler Hıristiyanlarca din adamlarının en alt tabakalarında yer alır.<sup>55</sup>

Hıristiyanlıkta sonradan oluşan ve böyle bir tanımlamaya ve göreve yeltenen bu tip ruhbanlık kurumunun varlığı, yeryüzünde Tanrılığı simgelemektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Ruhbanlığın, Hıristiyanlıkta sonradan ortaya çıkmış bir bidat olduğu ifade edilmektedir:

**“Sonra onların ardından da Elçilerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da onların ardından gönderdik ve ona İncili verdik. Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet duyguları koyduk. Ruhbanlığı ise kendileri uydurdular. Biz onu kendilerine yazmadık.”<sup>56</sup>**

#### 4. Kıssîs

Arapça'da '*kıssîs*' kelimesi, '*akıllı*', '*zeki*', '*dedikodu edenler*' manasına gelen '*kasse*' den türemiştir. Tekil ve çoğul olarak da kullanılır.<sup>57</sup> Yahudi bilginlerine '*Ahbâr*' denildiği gibi, Hıristiyan bilginlerine de '*kıssîs*' denmektedir.<sup>58</sup>

Kur'ân-ı Kerim'de '*kıssîs*' kelimesi sadece bu âyet'te geçer ve olumlu anlamda kullanılır:

**“Göreceksin, insanlar arasında müminlere ileri derecede düşman olanlar Yahudiler ile şirk koşanlar olacaktır. Yine göreceksin, müminlere en yakın olanlar da biz Nasranîyiz diyenler olacaktır. Bunun sebebi içlerinde büyüklük taslamayan kıssîs'lerin (araştırmacı âlimlerin) ve ruhbanların (din adamlarının) bulunmasıdır.”<sup>59</sup>**

Anlaşıldığı kadarıyla kıssîsler, alçakgönüllü olup, hiç olmasa gerçeklerin önünde durmayan, kendi hallerinde olan insanlardır.

Bütün dinlerin kendi tarzında keşişleri vardır. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de Kıssîs diye ifade edilenler Hıristiyanların keşişleridir. Bütün keşişlerin uy-

54 Katolik Kilisesinin din adamlarının yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşisi şöyledir: 1. Papa. 2. Kardinal. 3. Piskopos. 4. Patrik. 5. Rahib. 6. Papaz. (Karlı, Din Adamları, s. 197.)

55 Abduh, Şeyh Muhammed; Rıza, Muhammed Reşid, Menâr Tefsiri, Çevirenler: Temel, Ali Rıza; Erdoğan, Mehmet, Ekin Yay., İstanbul, 2012, 12/150.

56 Hadid, 57/27

57 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 6/173.

58 Polat, Fethi, Ruhbanlık ve Rabbânilik, s. 11.

59 Maide, 5/82.

ması gereken kuralların en önemlileri; yoksulluk, alçak gönüllülük, teslimiyet, bekarlık ve nefis gibi ihtirasları kırmayı amaçlayan hususlar gelir. Hayat tarzı açısından keşişleri iki sınıfa ayırmamız mümkündür. Bunlardan biri: Tek başına çölde, dağda, mağaralarda kalanlar. Diğeri ise Manastırlarda yaşamını sürdürenlerdir.<sup>60</sup>

## 2. İSLAM'DA DİN ADAMLIĞI

Yukarıda sunduğumuz din adamlarının isimleri, anlamları ve görevleri, onlara yapılan eleştiri ve övgüler hakkında kısa bilgi ve alıntılardan sonra, tanımladığımız din adamları örneklerini İslam'a aktarırsak, İslam'da din adamı olup-olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

### A) Kur'an'ın Din Adamı Sınıfına Bakışı

İnsanların farklı sınıflardan oluştuğunu kabul edenler onları "*Kutsal olanlar ve olmayanlar*" diye iki sınıfa ayırmaktadırlar. Halbuki, bütün kutsal kitaplar insanları bu tip sınıflandırmalardan uzak tutmuş ve herkese aynı sorumluluklar yüklemiştir.<sup>61</sup> Özellikle Kur'an, yukarıda işaret ettiğimiz gibi böyle bir sınıflandırmayı Allah'ın değil, insanların kendi istekleriyle oluşturduklarını beyan ediyor: "**...Ruhbanlığı ise kendileri uydurdular. Biz onu kendilerine yazmadık...**"<sup>62</sup>

Toplumda cehaletin artması ve insanların bir kısmının dinden uzaklaşması sonunda bazı kimseler kendilerinden daha bilgili veya dine daha çok bağlı şahısları ön plana çıkararak onlara bir takım olağanüstü vasıflar vermişlerdir.<sup>63</sup> Neticede tabiatüstü güce sahip insan tipleri, mukaddes

60 Gündüz, Şinasi, (DİA), "Keşiş" md., s. 322.

61 Eski Ahit, "Levililer 19, Adalet ve Kutsallık Yasaları" 1-37. "Rab Mûsa'ya şöyle dedi: "İsrail topluluğuna de ki, kutsal olun, çünkü ben Tanrınız Rab kutsalım. Herkes kurallarımın, ilkelerimin tümüne uyacak ve onları yerine getireceksiniz."

Yeni Ahit'te ise şöyle denir: "Kim Rabb'inin buyruklarından en küçüğünü bile bozar ve insanlara öylece öğretirse, ona Göklerin Hükümrانlığında (Allah katında) en küçük deneyecektir." Yahya kendi döneminin din adamlarına şöyle der: "Kendi kendinize, "Atamız İbrahim'dir" diye düşünmeyin. Çünkü size diyorum ki, Tanrı İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir! İşte balta şimdiden ağaçların köküne dayanmış. İyi ürün vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır." (Matta, 3/9-11; 5/18-19.)

Kur'an'da aynen buna benzer ifadeler vardır: Hucurat, 49/13.

62 Hadid, 57/27

63 Yunus, 10/18-19; Casiye, 45/23; Râzî, Mefâtihtul-Ğayb, 6/31, 229.

yerler, objeler ve bunların dahili gücünün olduğunu iddia eden toplumlar oluşmuştur. Dinde ise, Allah'ın gönderdiği peygamberlerinin bile tabiatüstü güce sahip olmadıkları, gösterdikleri mucizelerin Allah'a ait olduğu ve aynı zamanda kutsallık verilen yerlerin ve objelerin hiçbir olağanüstü güce sahip olmadıkları ifade edilmektedir:

**“Belki kendilerine yardımları dokunur diye Allah’ın yakınından tanrılar edindiler. Ama onların yardıma güçleri yetmez. Oysaki kendileri onlar için hazır askerdirler.”<sup>64</sup>**

Allah'ın bütün insanları aynı fitrat üzere yaratması sebebiyle, hepsi Allah'ın huzurunda aynı sorumluluğu taşımaktadır. İnanç ve amel konusunda bütün insanlardan istenen, O'nun ilkelerine inanıp teslim olmalarıdır. Bu durum sadece belli şahıslar, din adamları için değil, bütün insanlar için geçerlidir. İndirilen kitabı herkesin okuyup anlaması gerekiyor ki, başkalarına kul olmasın.<sup>65</sup> Böyle yapılmadığı takdirde, ‘*şu din adamı*’, ‘*bu Allah adamı*’ gibi söylemler icat edilir. Veya ‘*şu dünyevi*’, ‘*bu uhrevi*’, ‘*dünyevi kanunlar*’, ‘*şer’i kanunlar*’ vs. gibi kavramlar kullanılmaya başlanır ki, bu da toplumun din konusundaki cehaletini göstermektedir. Bu dünyada yaşayan herkes dünyevidir. Kur’ân-ı Kerim, Allah tarafından konulan kuralların, insanlar için bu dünyada geçerli olduğunu ve her kesimin bu kurallardan sorumlu olduğunu söylemektedir.<sup>66</sup>

### 1. İmamlarla Din Adamları Arasındaki Fark

İslam açısından günümüzdeki uygulamaları itibarıyla şu önemli noktanın ayırt edilmesi gerekmektedir: Başka dinleri temsil eden din adamlarından farklı olarak, İslam’da imamlık, vaizlik, müftülük yapanlar Allah’ın hizmetçileri ve insanlara inançta, kullukta hizmet etmek için Allah’la insanlar arasındaki görevli şahıslar değildir. Biz, Allah’ın dininde özel ‘*din adamı*’ sınıfına yer verilmediği kanısındayız.<sup>67</sup> İslam’da din adamı olmadığına göre, din görevlilerine, ilâhiyatçılara, cemaat önderlerine “*din adamı*” demek “meşhur olmuş yanlışlardan birini teşkil eder.”<sup>68</sup>

64 Yasin, 36/74-75.

65 Hud, 11/1-2.

66 İbrahim, 14/1; Nur, 24/54.

67 Polat, Fethi, Ruhbanlık ve Rabbanilik, s. 149.

68 Karaman, Hayreddin, Laik Düzendeki Dini Yaşamak-4, İz yayıncılık, İstanbul, 2006, internet baskısı. Bölüm 9, Din Adamı Adaylığı.

Şeyhülislamlık makamı için söylenen bu cümlelere biz de katılmaktayız:

“Şeyhülislamlığı din adamlarından oluşan bir dini kurum sayanlar olabilir. Şeyhülislamlık Kilise gibi bir dini kurum değildir. Bunun Kur’ân’a ve sünnete dayandırılan bir tarafı yoktur. O, ihtiyaç duyulduğu için ihdas edilmiş bulunan ilmi ve hukuki bir kurumdur. Şeyhülislam siyasi bir otoriteye bağlı idi. Göreve gelmesi ve görevden ayrılması siyasi otoritenin emri ile olurdu. Nitekim bir kanunla varlığına son verilmiştir. Ama devletler yüzlerce kanun çıkarsa Kilisenin oligarşik varlığını sona erdiremez. Eskiden Câmide görevli imam ve müezzin bile bulunmazdı. Cemaatten biri ezan okur, ehliyetli biri de namaz kıldırırdı. Sonraları sadece Câmilerin düzenli olarak açılması, ezanın zamanında okunması, Câmi bakımlarının yapılıp eşyasının korunması gibi ihtiyaçlar Câmi görevlilerin ihdasına sebep olmuştur. İslam eskiden gelen tehlikeleri gördüğü için hem ruhbanlık sınıfına hem de Kilise teşkilatı yapılanmalarına ve hakimiyetine yer vermemiştir. Câmiler kilise teşkilatı gibi örgütlenmemiştir.”<sup>69</sup>

Aynı zamanda manastır ve Câmi kelimeleri de birbirlerine zıt anlamlıdır. Manastır kelimesi, “*tek, yalnız*” manasına gelen Grekçe monostan türetilen ve münzevi hayat tarzını benimseyenlerin (monachos) yaşadığı mekanları ifade eden monasterionun Türkçedeki şeklidir.<sup>70</sup> Câmi ise insanların hem ibadet, hem de günlük hayatını ilgilendiren konularda bir araya geldikleri mekan, anlamında kullanılır. Ancak Kilise Hıristiyanlara göre tüm inananların imanını taşır ve onların anasıdır. Anası Kilise olmayanın Babası Tanrı olamaz.<sup>71</sup>

Günümüzde imam-hatip olarak da nitelenen Câmi görevlisi bir Müslüman ile din adamı arasında önemli farklar vardır:

Mesela Câmi görevlisi, devletin veya bir toplumun tayin ettiği, devlet ve toplumla kendi arasındaki görevleri yürüten şahıslar için kullanılırken, din algısı tahrif olunmuş insanların bakış açılarına göre; Din adamı,

69 Bayındır, Abdülaziz,, Din ve Devlet ilişkileri, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 1999 s. 110.

70 Guran, Kemal, (DİA), “Manastır”, md., 27/558.

71 Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, Tercüme, Pamir, Dominik, İstanbul, 2000, par., 181. (Papa 14.Lui’nin emriyle 1986’da Kardinal Joseph Ratzinger başkanlığında kurulan 12 kişilik bir heyetin altı yıllık çalışmasıyla meydana getirilmiş ve Vatikan Kilisesi tarafından kabul edilmiş öğretileri içerir.

Allah'la toplum arasındaki görevli şahıs olarak nitelenebilir.<sup>72</sup>

## 2. Elçilerle Aracılar Arasındaki Fark

Elçilerle aracılarda arasındaki farkı daha kolay anlamamız için, Kur'ân-ı Kerîm'in örneklerini ele alarak şöyle özetleyebiliriz: Allah tarafından gönderilen elçilerin görevleri insanların kendileri ile Allah arasındaki engelleri, aracılarda kaldırmak ve bütün bunların şirk olduğunu bildirmek, dolayısıyla bunların insanları Rablerinden alıkoyduğunu iletmeğdir.<sup>73</sup> Aracılar ise, Allah'la insan arasında aracılık yapar, Allah'a ait görevleri ve özellikleri taşıdıklarını ima ederler. Aynı zamanda Allah'la insan arasında bir engel teşkil ederler.<sup>74</sup>

İster Resul (elçi), ister âlim, ister imam veya isterse din bilginleri olsun bütün bu kimseler insanla Allah arasındaki görevleri yerine getiren değil, Allah'ın verdiği görevleri insanlara ileten kişilerdir.<sup>75</sup> Bunlara elçi, âlim, bilgili şahıs da denir. Eğer tersinden alıp bu görevliler insanlarla Allah arasındaki aracıya, yetkiliye dönüştürülür veya ilah yerine konur elçi olmaktan çıkarılırlarsa o zaman şirk koşulmuş olur.<sup>76</sup>

Bütün bu görevlilerin hepsini kapsayacak şekilde ifade edilen "*din adamı*" tabiri ise, halk dilinde ve İslamî uygulamalara uzak kesimlerde daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür.<sup>77</sup> Bu yüzden Kur'ân-ı Kerîm'deki şu âyet kendilerine kitap indirilen herkese şu çağrıyı yapmaktadır:

**"De ki: "Ey Kitap ehli! Size göre de bize göre de doğru olan söze gelin; Allah'tan başkasına kul olmayalım. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Hiçbirimiz, Allah'tan önce birilerini rabler edinmesin". Eğer yüz çevirirlerse deyin ki: "Şahit olun, biz teslim olmuş kimseleriz.""**<sup>78</sup>

Birçok din mensubu Kur'ân'ın<sup>79</sup> ve Kur'ân'dan önceki ilahi kitapların

72 Güc, Ahmet, Dinlerde Mabet ve İbadet, Esra Yay., İstanbul 1999, s. 288-289; Katolik Kilişesi, Din ve Ahlak İlkeleri, par., 1539.

73 Furkan, 25/57; Fussilet, 41/6.

74 el-Bakara, 2/165; Tevbe, 9/31.

75 Maide, 5/67; Cin, 72/21-23.

76 Yunus, 10/66; Âraf, 7/30.

77 Karşlı, Din Adamları, 27.

78 Âli-İmrân, 3/64.

79 Âli-İmrân, 3/64.

bu tip uyarılarına rağmen, din adamlarının bir kısmını kendilerine rabler edinmiş, bunlara uyanların gerçeklere sahip olduğunu ve sadece kendileri gibi olanların kurtulacağını söylemişlerdir.<sup>80</sup> Bu sebeple kendi dinlerine mahsus ibadet yerleri, kıyafetler, ibadetler ve kurallar ihdas etmişlerdir. Peygamberimiz zamanında bile sahâbilerden bazıları dinin ruhuna uyum olmayan şeyleri yapacaklarını söylediklerinde böyle bir şeye yeltenmeye çalışınca, Allah Resulü onları uyarmıştır.

Enes İbn Mâlik'ten: Resûlullah (s.a.v.)'in nâfile ibadetlerini öğrenmek üzere, sahâbeden üç kişilik bir grup, Peygamber hanımlarının evlerine geldiler. Kendilerine Resûlullah'ın (sav.) ibadetleri bildirilince, onlar bunu azımsadılar ve Allah'ın Resulü nerede biz neredeyiz? Onun günahlarını Allah bağışlamıştır dediler. İçlerinden biri: "Ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım" dedi. Bir diğeri: "Ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim" dedi. Üçüncü sahâbî de: "Ben de sağ olduğum sürece kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim," diye söz verdi. Bir müddet sonra Resûlullah (s. a. v.) onların yanına geldi ve kendilerine şunları söyledi: "Şöyle şöyle diyen sizler misiniz? Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım. Fakat ben bazen oruç tutuyor, bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir."<sup>81</sup>

Kendilerini başkalarından farklı, ayrıcalıklı veya üstün görme anlayışı, din adamı veya sınıfını ortaya çıkaran etkenlerden biridir. Bu anlayış; özel statü, özel kişilik, sınıf ve kuruluşları beraberinde getirmiştir. Bu özelliklere sahip olmayanlar din adamları tarafından mazlum, mahkum, günahkâr ve kendilerine her zaman ihtiyaç duyulan insanlara dönüştürülmüştür.<sup>82</sup> Onlara göre insanların günahlardan arınması, hakikata kavuşması, Allah'a yaklaşması, kurtuluşu ve cennete kavuşması ancak kendi dinleri ve din adamları sayesinde mümkündür.

80 el-Bakara, 2/111, 135.

81 Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Küşeyri en-Nişaburi (v. 261/875), Sahihu Müslim, thk., Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi: Beyrut-Lubnan, 1991/1412. 2/1020; en-Neysaburi, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri (ö. 261 h.), Sahih-i Buhârî, Muhtasarı Tecridi Sarih, Nikâh b., Çeviren, Tahrir ve Notlar, Abdullah Feyzi Koçer, Yeni Şafak Yay., Ankara, 2004, 2/671.

82 Katolik Kilisesi, Din ve Ahlak İlkeleri, par., 1263.

## B) Dinlerin Tahrifinde Din Adamlarının Rolü

İbn Kesir, tefsirinde Resulullah'a nisbet edilen şöyle bir rivayet nakleder: İbn Mes'ud şöyle demiştir: "Peygamber bana:

-Ey İbn Mes'ud, dedi,

-Buyur, ey Allah'ın Elçisi, dedim.

-"İsrailoğullarının yetmiş iki fırkaya ayrıldığını bildin mi? dedi, onlardan yalnız üç fırka kurtuldu. Bir fırka Meryem oğlu İsa'dan sonra kralların, zorbaların karşısına dikildiler, Allah'ın dinine Meryem oğlu İsa'nın dinine çağırdılar. Zorbalarla savaştılar, öldürüldüler. Bunlar sabrederek kurtuldular. Sonra başka bir fırka kalktı, savaşıcak güçleri olmayan bir fırka, kralların ve zorbaların arasında insanları Allah'ın dinine ve Meryem oğlu İsa'nın dinine çağırdılar. Bu yüzden öldürüldüler. Hızarlarla kesildiler, ateşte yakıldılar. Bunlar da sabredip kurtuluşa erdiler. Sonra başka bir fırka kalktı, bunların ne savaşımağa ne de adaleti yerine getirmeğe güçleri yoktu. Dağlara çekildiler, kendilerini ibadete, ruhbanlığa verdiler. İşte yüce Allah'ın 'icat ettikleri ruhbanlığı biz onlara yazmamıştık, yalnız Allah'ın rızasını kazanmak için kendiliğinden uyguladılar' sözüyle ifade ettiği hadise budur."<sup>83</sup>

Tarih boyunca din adamlarının iyi ve kötü yanlarının, onların gerçek konumlarının doğru analiz edilememesi sonucu insanlarda yanlış din algısının oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple Allah Teâlâ'nın yeni kitaplar, elçiler gönderdiğini ve onlarla tashihler yapıldığını ve insanlara gerçeklerin yeniden öğretildiğini görüyoruz. Kur'an-ı Kerim'in Mâide 3 ve Ahzâb 40 ayetinin ifadesine göre de artık bir daha kitap ve elçileri gönderilmeyeceği için son kitabının ve elçisini bütün insanlığın iyi algılaması gerekmektedir.<sup>84</sup>

Toplumun birçok kesimi, Allah'ın dini adına kendi din adamlarının oluşturdukları kurallardan ve kutsal şahıslarının öğretilerinden beslenmektedir. Her toplumun din adamları ve kutsalları farklı olduğu için aralarındaki anlaşmazlık, kavga, düşmanlık böylece devam etmektedir.<sup>85</sup> Böylesi toplumlar kendi kutsalını korumak için karşı tarafın ve kutsalının yok olmasına çalışmakta ve hakkın, Tanrının kendi tarafında olduğuna

83 İbn Kesir, Tefsiru'l Kur'âni'l Azim, 4/216; Râzî, Mefâtihi'l-Ğayb, 10/475.

84 Mâide, 5/3; Ahzab, 33/40.

85 En'am, 6/108.



inanmaktadır.<sup>86</sup> “Din adamlığı, tanrısal otoritenin paylaşılma çabasının bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Din adamları, diğer insanlardan farklı tutulmuş ve kendilerine beşer-üstü birtakım ilâhî güç ve nitelikler izafe edilmek suretiyle, Allah'ın haricinde olaylara yön veren kutsal varlıklar olarak kabul edilmişlerdir. İslâm, insanları ruhânî olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye bölüp ruhânî olanlara kutsal birtakım nitelikler atfedip; ancak bunlar aracılığıyla Yüce Allah'a kulluk yapılabileceği inancını kaldırmıştır.”<sup>87</sup>

Diğer din mensuplarında olduğu gibi, Müslümanların da birçoğunun dine bakış tarzının şahıslar üzerinden oluştuğu görülmektedir. Bu tip bakış tarzlarının Kur'ân'ın eğitim metodu ile değiştirilmesi gerekmektedir. Böylece aralarındaki sorunu; ihtilafları, parçalanmaları, mezhep ve tarikat kavgalarını Allah'ın kitabıyla ve O'ndan çıkarılacak hikmetlerle çözmüş olurlar.<sup>88</sup> Nitekim Ku'rân-ı Kerim de bunu önermektedir.<sup>89</sup>

86 Yahudi din adamları buna örnek verilebilir. Geniş bilgi için: Yeni Ahit, Matta, 23/5-36.

87 Karşlı, Din Adamları, s. 38.

88 Örneğin: Ehl-i sünnet ile ehl-i Şia'nın din anlayışı arasındaki asıl farkın kökünde, İslam tarihindeki olaylara her birinin kendi metodu ile bakmasından kaynaklanmaktadır. Siyasi anlayışın formalaşmasında da bu faktör yatıyor. Biri tarihe yücelik ve ihtişam yönüyle baktığı halde, diğeri adalet ve dindarlık yönüyle bakmaktadır.

Ehl-i Sünnet'e göre İslam tarihi ihtişam, övünç ve adalet tarihidir. Tasvip edilemeyecek birçok olayları oldu bittiye götürerek, tarihe mahkûm etmiş, bunları kurcalamanın ehemmiyet ve faydasının olmadığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda idarecilerinin zâlim de olsa onlara itaatın vacib olduğunu söylemelerindedir. Ehl-i sünnetin böyle bir görüşü savunmasının bir sebebi de, idare makamının siyasi bir makam olarak görmelerindedir. Ehl-i Şia'ya göre ise, İslam tarihi, zülüm ve haksızlıklar tarihidir. Anarşi, kan, gözyaşı, dinsizlik ve dini istismar tarihidir. İktidar sahiplerinin ve servet toplayanların gökyüzüne uzanan saraylarının altına bastırılmış olan isimsiz kurbanların tarihidir. Ehl-i Şia bu konuda sadece menfi suretleri olarak bir değerlendirme yapmıştır. Ve bütün bunların olması da adil imanlarının haklarının çiğnenmesinden kaynaklandığını iddia ederler. Bu sebeple idare makamının dini bir makam olduğunu ve bu makama da en layık olanlarının peygamber torunları olduğunu söylerler. Bu inanç, ehl-i şia'da din adamlarının oluşumundaki en büyük etkenlerden biridir. (Muhammed Mescidi Câmii, Ehl-i Sünnet ve Şiada Siyasi Düşüncenin Temelleri, İnsan Yay., Çeviren: Ejder Okumuş İstanbul, 2012., s. 1.)

Her iki mezhep, tarihi ve şahısları kendi çerçevelerinden tek taraflı değerlendirdikleri için bu sonuca varmışlardır. Örneğin şia; İdarecilığe doğru, İslamî bir çerçevede bakmakla birlikte, devlet idareciliğinin dini bir makam olma şartına bağlamasında ise hatalıdır.

89 Nisa, 4/59.

## SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kur'ân-ı Kerîm, her kesimden insana hitap eden bir kitaptır. Sunduğu bilgiler farklı dinlerle, kabilelerle, şahıslarla ilgili olmakla birlikte, O'nun muhatabı bütün bir insanlıktır. Kur'ân'ın bu bildirilerinden herkesin örnek, ibret ve ders alması gerekmektedir. İnsanlar bunu önemsemedikleri takdirde tarihteki hatalarını tekrarlamış olurlar. Kaynağı Allah'tan gelen, fakat sonradan farklı isimlerle varlıklarını sürdüren bütün dinlerin asıllarında din adamlığı yoktur. Din adamlığı, sonradan insanların din konusunda cehaletleri, uydurmaları sonucu ortaya çıkmış ve zamanla Allah'la kul arasındaki direkt bağı engelleyen araçlara dönüşmüşlerdir. Allah tarafından hiçbir konuma ve vazifeye sahip olmadıkları halde Tevrat, İncil ve Kur'ân'da birçok olumsuzluklarından bahsedilen bu din adamları ve kurumlarının, sonradan insanlar tarafından ortaya çıkarılan ve dine ilave edilen bir bidat olduğu görülmektedir. Örneklerini verdiğimiz "Rabbânilik" ve "Ruhbanlık" kurumunun aynı zamanda Peygamberimiz (s.a.v.)'in dinî eğitim metodu ile de çelişmektedir. Söylediğimiz bu hususların genelinde İslam âlimlerinin birçoğu ve din adamları ile ilgili çalışmalar yapmış araştırmacılarımız da müttefiklerdir.<sup>90</sup>

Ruhbanlık uygulaması (din adamı kisvesi) hemen hemen her dönemde ve her dinde ortaya çıkan bir sapmanın adıdır.<sup>91</sup> Din adamlarının Allah katında özel statüsünün, yaşam tarzının ve ibadet şekillerinin olmadığını "*İslâm'da ruhbanlık yoktur*" hadisi de teyit etmektedir.<sup>92</sup>

Allah'ın dininde din adamı diye bir sınıfın olmadığı bilakis bunun yerine; dini ayrıntılara vâkıf, ayetler arasındaki ilişkileri kavramış din bilginlerinin (râsîhûnefi'l-ilim) varlığı görülmektedir.<sup>93</sup> Allah'ın dininde din adamı sınıfının olmadığını en belirgin ifade eden ayette *şöyle buyurulmaktadır*:

**"Sonra bunların izinden art-arda peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, ona İncil'i verdik ve ona**

90 İbn Kesir, Tefsiru'l Kur'âni'l Azim, 7/579; Fahreddin Râzî, Mefatihul-Çayb, 10/474; Rıza, Reşid, Menâr Tefsiri, s. 149-150; Karaman, H., Dini Yaşamak-4, bölüm:9; Karşı, Din Adamları, s. 258; Polat, Fethi, A., Ruhbanlık ve Rabbanilik, s. 149, 172.

91 Polat, Fethi, Ruhbanlık ve Rabbanilik, s. 171.

92 Ahmed, b. Hanbel, (ö. 241.) thk., Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zeyn, el-Müsned, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2005/1426, s. 6/226.

93 Âl-i İmrân 3/7.

**uyanların yüreklerine bir şefkat ve merhamet koyduk. Uydurdukları ruhbanlığa gelince onu, biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.”<sup>94</sup>**

Aslında sadece bu âyet Allah'ın dininde özel din adamının ve ruhbanlığın olmadığını kendi başına bir kanıttır.

Makalemizde sunduğumuz deliller ışığında din adamları ile ilgili şu sonuçlara ulaşabiliriz:

Din adamları tabiri, peygamberlerin sevmediği<sup>95</sup> ve doğru din kültürü, bilgisi olan toplumların kullanmadığı bir tabirdir. Bu yüzden peygamberlerin eğittiği, oluşturduğu ve dini doğru algılamış toplumlarda din adamı ve sınıfına yer verilmez. Dolayısıyla, Allah'ın insanlara indirdiği kitaplarda ve peygamberlerin tebliğ ettiği tevhit dininde, din adamı diye bir sınıf ve görevliye yer verilmezken, tahrif olunmuş ve dinin gerekleri yerine getirilmeyen toplumlarda din adamı vazgeçilmez bir özneye dönüşmüştür.

Din adamları kendilerinin oluşturdukları ve isimlendirdikleri dinlerinden, bu dinin kurallarından bahsetmektedirler. Fakat Kur'an, din adamlarının Yahudilik ve Hıristiyanlık diye isimlendirdikleri bir dinlerinin olmadığına işaret etmekte, bilakis tüm peygamberlere tek bir dini, İslam dinini gönderdiğini haber vermektedir.<sup>96</sup> Bu sebeple Allah, onlara dinlerine verdiği isimle değil, kendisinin verdiği kitaba atıfla 'Ehl-i Kitab' diye hitap etmektedir. Kur'an-ı Kerim bir bütün olarak ele alıp değerlendirildiğinde, Allah Teâlâ'nın ehl-i Kitab tabiriyle muhatap olduğu grubun genelde bilgili şahıslar, din adamları, kanaat önderleri ve rehberleri olduğu görülmektedir.

İslâm, ilâhi lütfâ mazhar olmaları açısından insanlar arasında herhangi bir ayırma gitmez. Aynı zamanda İslamiyet, insanları ruhânî olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye bölerek, ruhânî olanlara kutsal birtakım nitelikler atfetmekle; ancak bunlar aracılığıyla Yüce Allah'a kulluk yapılabileceği inancını kaldırmıştır. Bunun yerine, her ferдин manevi yetenek ve potansiyelini harekete geçirip gerek cemaat hâlinde gerekse tek başına,

94 Hadid, 57/27.

95 Yeni Ahit, Matta, 23/5-6.

96 Âli-İmrân, 3/19.

yüce Allah'a kulluk edeceği ilkesini benimsemiştir.<sup>97</sup> Dolayısıyla insanlar, ancak Allah'a karşı böyle bir sorumluluk bilinci (*takva*) nispetinde değerlidirler.<sup>98</sup> Saf, katıksız Tevhit dininde, Allah'ın hizmetçileri ve insanlara hizmet etmek için Allah'la insanlar arasındaki görevli şahıslar yoktur. Allah Teâlâ kendisiyle insanlar arasında bir mesafenin olmadığını söylemiş ve gönderdiği peygamberler vasıtasıyla, insanları, şirke götürecek bu tür ibadet ve inançlardan uzak tutmuştur.<sup>99</sup> Gerçek inanç ve kulluk bu tevhit anlayışıyla oluşabilir. Fakat insanlar kendileriyle Allah arasına mesafe koyunca, aradaki mesafeyi kapatmak için araçlar oluşturmakta ve bu araçların büyüklerinden biri de din adamları olmaktadır. Bu yüzden Kur'an'da Allah Teâlâ, kendilerine kitap indirilen tüm din mensuplarına şu çağırışı yapmaktadır:

**“De ki: “Ey Kitap ehli! Size göre de bize göre de doğru olan söze gelin; Allah'tan başkasına kul olmayalım. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Hiçbirimiz, Allah'tan önce birilerini rabler edinmesin”. Eğer yüz çevirirlerse deyin ki: “Şahit olun, biz teslim olmuş kimseleriz.”<sup>100</sup> “**

Kur'an-ı Kerim, dinle ilgili kuralları Allah'ın belirlediğini açıklamakta ve bu kuralları beğenmeyenleri, gizlemeye ve değiştirmeye çalışanları şiddetle eleştirmektedir. Özellikle Yahudi ve Hıristiyanların, bu konuda uydurdıkları ve yetkili gördükleri din adamı ve kurumlarını kınamakta onları Rab edinmelerini ve böyle bir konuma getirmelerini şirk olarak nitelemektedir:

**“Hahamlarını ve rahiplerini, Allah'ın yakınından rabler edindiler. Meryem oğlu Mesih'i de öyle. Oysa onlara verilen emir, sadece tek bir Tanrıya kul olmaları idi. Ondan başka ilah yoktur. Allah onların şirkinden uzaktır.”<sup>101</sup>**

Görüldüğü gibi, Kur'an-ı Kerim aracı konumundaki din adamlarını ve görevlilerini Rab edinmeyi hoş karşılamamakta, dini sırf Allah'a has kılmayı öğütlemektedir. Dolayısıyla yukarıda örnekleri verilen ve aracı konumuna yükseltilecek din adamlarını İslam'ın tasvip etmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

97 Karşlı, age., s. 299.

98 Hucurat, 49/13.

99 Fatıha, 1/5.

100 Âli-İmrân, 3/64.

101 Tevbe, 9/31.

### Kaynakça

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru'l-Sadr: Beyrut, 1990.
- el-İsfâhânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylani, Mustafa el-Bâbi el-Halebi ve Evlâduh Yay., Mısır, 1961/1381.
- TDV *İslam Ansiklopedisi*, (DİA) TDV., Yay., Ankara, 2003.
- Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 2002.
- Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Ders Kitabı, MEB. Yay., İstanbul, 2010.
- Karslı, İbrahim Hasan 'Kutsal Kitaplara göre Din Adamları, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2010.
- Yeni Ahit*, Pavlus'un İbranilere Mektubu.
- İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azim*, thk. Seyid Muhammed Seyid, Tuzi Yay., Kahire, 2005.
- ez-Zemahşerî, Ebü'l Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf an-Hakâikit-tenzîl ve uyunü'l-ek'avîl fi vücûhi't-te'vîl*, thk., Şeyh Adil Ahmet Abdu'l-Mevcud, Şeyh Ali Muhammed Muavviz, Ubeykan Yay., 1997.
- Unal, Harun, *Mevzuat*, Basiret Yay., İstanbul, 2011.
- Özkan, Ercümen *Tasavvuf ve İslam*, Anlam Yay., Baskı: 3, Ankara, 2000.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Türkçe Meal Alisi*, Akçağ Yay., Ankara, 1993.
- Bayraklı, Bayraktar, *Kur'ân Meâlî*, Bayraklı Yay., İstanbul, 2011.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir, *Câmiu'l-Beyân fi Tevili'l-Kur'ân'*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye Yay., Beyrut-Lubnan, 1992.
- Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebir li'l-İmam el-Fahru'r-Râzî*, Dâru'l-İhyâit-Turâsi'l-Arabî, Beyrut-Lübnan, 1999/1420.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk., Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zeyn, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2005/1426.

- Polat, Fethi Ahmet, *Kur'ân'a Göre Ruhbanlık ve Rabbânilik*, Yüks., Lis., Tez., Konya, 1995.
- Güc, Ahmet, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, Esra Yay., İstanbul, 1999.
- el-Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- Bayındır, Abdülaziz, *Din ve Devlet ilişkileri*, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 1999.
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, Tercüme, Pamir, Dominik, İstanbul, 2000.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, *el-Camiu's-Sahih: Sünenü't-Tirmizi*, Daru'l-Fikr. Tarih ve yer yok.
- Muhammed İkbâl, *Uydurulan Din ve Kur'ândaki Din*, İstanbul Yay., 2011.
- Muhammed Mescidi Camii, *Ehl-i Sünnet ve Şiada Siyasi Düşüncenin Temelleri*, İnsan Yay., Çeviren: Ejder Okumuş İstanbul, 2012.
- en-Neysabûrî Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Buhârî, Muhtasarı Tecridi Sarih*, Çeviren, Tahric ve Notlar, Abdullah Feyzi Kocacı, Yeni Şafak Yay., Ankara, 2004,
- el-Âlûsî, Ebu'l-Fazl Şihabuddin Seyyid Mahmud el-Bağdadî, *Rûhu'l-Meânî*, thk. Seyyid İmran, (Dâru'l-Hadis: Kahire, 2005/1426.)
- Abduh, Şeyh Muhammed; Rıza, Muhammed Reşid, *Menâr Tefsiri*, Çevirenler: Temel, Ali Rıza; Erdoğan, Mehmet, Ekin Yay., İstanbul, 2012.
- Karaman, Hayreddin, *Laik Düzendeki Dini Yaşamak-4*, İz Yay., İstanbul, 2006.
- Yazır, Hamdi Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, Sadeleştirilmiş, Zehraveyn Yay., İstanbul, Tarihsiz.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nişabûrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, (Dâru'l-İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut-Lubnan, 1991/1412.)